

DE LOOP DER TIJD

De paden op, de lanen in, wandelen langs historische hotspots.

Deel 3: Kampen, ooit onze belangrijkste havenstad

Rijk met de Hanze

Het wordt wel 'Het Rotterdam van de Middeleeuwen' genoemd: rond de veertiende eeuw was de Overijsselse stad Kampen de belangrijkste havenstad van de Noordelijke Nederlanden. Wat maakte Kampen zo succesvol? Trek je beste schoenen aan en loop door de gouden eeuwen van de IJssel.

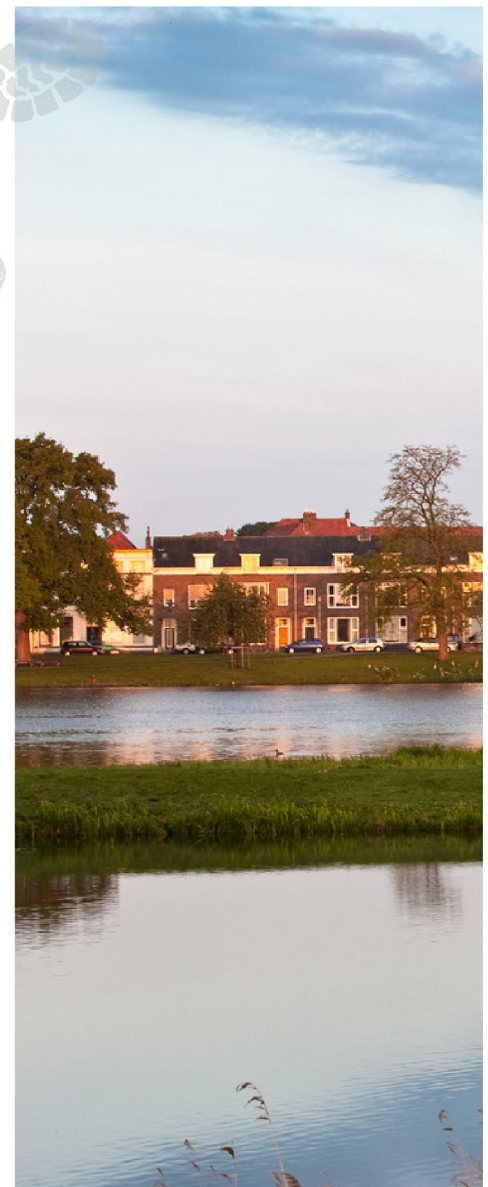
TEKST: GUIDO HOGENBIRK

Weinig steden laten hun historische aanzicht zo gemakkelijk in één keer bekijken als het Overijsselse Kampen. Die skyline van prachtige middeleeuwse bouwwerken verraaft dat het ooit een welvarende stad was. Waar aan dankte Kampen zijn succes? Voor een groot deel aan de Hanze, een groot handelsnetwerk dat op het hoogtepunt zo'n 200 steden telde en zich uitstrekte over alle landen langs de Noordzee en Oostzee, en de Frans-Portugese kusten. De IJssel was daarbij een belangrijke verkeersader tussen het Duitse achterland en Scandinavië. Een aantal steden

langs deze Nederlandse watersnelweg sloot zich aan bij dit Hanzenetwerk en profiteerde volop. Met aan de ene kant de IJssel en aan de andere kant de Zuiderzee, vormde Kampen een belangrijke poort tussen het binnenland en noordelijke handelssteden aan de Noord- en Oostzee. Van die positie maakte Kampen slim gebruik. Door zich ook aan te sluiten bij de Hanze? Juist niet. Want hoewel Kampen Hanzestad was, floreerde het vooral door zijn onafhankelijkheid.

Brugge wordt geboycot

In de twaalfde en dertiende eeuw leggen kooplieden uit het Noord-Duitse Lübeck de basis voor de Hanze. Zij vestigen zich met hun familie in buitenlandse steden om de handel gemakkelijker te maken. Hanno Brand, onderzoeker middeleeuwse en maritieme geschiedenis aan de Fryske Akademy: 'Lokale machthebbers en vorsten beginnen die handelaren allerlei economische voordelen te geven. Ze hoeven bijvoorbeeld minder belasting en tolgeld te betalen.' Dit zijn volgens Brand allemaal nog losse afspraken, een centrale organisatie wordt pas in 1356 voor het eerst zichtbaar. De kooplieden hebben dan inmiddels zoveel voorrechten en invloed gekregen, dat machthebbers zich be-

ginnen te ergeren. Zo ook de graaf van Vlaanderen. Hij ziet zijn economische invloed in Brugge, destijds een van de belangrijkste handelssteden van Europa, steeds kleiner worden en probeert de voorrechten van de Hanzekooplieden terug te draaien. Vertegenwoordigers van de hanzesteden komen dan bijeen en besluiten Brugge te boycotten, desastreus voor de stad. Brand: 'Dan zie je voor het eerst dat er een samenwerking is tussen die steden, een organisatie waarin gezamenlijk de belangen behartigd worden.' De Hanze dus, genoemd naar het Oudhoogduitse woord voor 'groep', hansa.

Geen eenheid in de Hanze

Steeds meer steden sluiten zich bij het netwerk aan. Maar Brand hamert erop: 'De Hanze is geen verbond: er is geen oprichtingsdatum, er zijn geen stichtingsakten. Het is een netwerk waarin steden proberen

**Kampen dankte zijn
rijkdom aan de IJssel,
de samenwerking met
andere havensteden
en een flinke dosis
eigenwijsheid.**

voor hun kooplieden zo gunstig mogelijke voorwaarden te bedingen om handel te bedrijven. Steden doen vrijwillig mee, en vooral om hun eigen positie te verstevigen.' Lidmaatschap van de Hanze berust grotendeels op opportunisme. Steden kiezen zelf welke Hanzevoorwaarden ze doorvoeren en welke ze in de wind slaan. Brand: 'Er is binnen de Hanze nooit sprake van eenheid. Er wordt weliswaar eens per drie jaar centraal vergaderd, meestal in Lübeck, om nieuwe afspraken te maken. Maar op de drukste vergadering ooit zijn zeventig steden vertegenwoordigd. Terwijl er toch ruim 200 leden zijn.' En als je als stad niet op de vergadering aanwezig bent, hoef je je natuurlijk ook niet aan de daar gemaakte afspraken te houden. Het nadeel daarvan is dat weinig afspraken ook echt bestendig zijn, maar er is ook een voordeel, zegt Brand. 'Tijdens een conflict tussen de Engelsen en Lübeck rond het jaar 1470 worden over en

weer schepen geplunderd. Als de ruzie gestuit is, wil de Engelse koning weten op wie hij de schade kan verhalen. Het antwoord van Lübeck is: 'We weten niet precies wie er wel meedeed en wie niet'. Als er geen centrale organisatie is, is ook niemand verantwoordelijk te stellen.'

Zwolle en Deventer zijn boos

Doordat steden in de Hanze opereren uit eigenbelang, gebeurt het regelmatig dat ze het met elkaar aan de stok krijgen. En daar is Kampen kampioen in. 'Kampen is een lastpak', zegt Brand. 'Aan de ene kant heeft de stad een sleutelpositie door de ligging: het is dan de belangrijkste havenstad in het huidige Nederland, en is in het bezit van een enorme vloot zeeschepen. Maar Kampen weigert zich aan de Hanzeregels te houden. Een van die regels is bijvoorbeeld dat je als stad niet op eigen houtje allerlei privileges voor jezelf mag regelen in het buitenland.

Dat doet Kampen wel, bijvoorbeeld met de koning van Frankrijk.' En er is nog een belangrijk voorval dat typeert hoe weinig collegiaal Kampen zich opstelt ten tijde van de Hanze. 'In 1448 besluiten de Kampenaren zonder enig overleg een brug te bouwen over de IJssel. Dat levert een fiks conflict op met andere steden, vooral de nabijgelegen steden Zwolle en Deventer zijn in alle staten. Want alle schepen zullen hun waar voortaan in Kampen moeten overladen om verder te kunnen varen. Dat levert de stad een flink voordeel op.' Maar dat is eindig, want in de loop van de zestiende eeuw wordt de overzeese handel met verre koloniën steeds belangrijker. En de IJssel wordt door verzanding steeds moeilijker bevaarbaar. Daardoor raakt Amsterdam meer en meer in trek als havenstad en heeft Kampen het nakijken. Maar eeuwen later is de glorie van deze eigenwijze havenstad nog altijd zichtbaar. Loop je mee? ►

Voor een ooit
machtige haven-
stad is Kampen
opvallend goed
te belopen.

Wandeling in het kort

Lengte: 10 kilometer (ongeveer 2,5 uur)

Startpunt: bij NS-station Kampen. Handig, want daar kun je niet alleen je trein parkeren, ook je auto zet je aan de noordkant van het station gratis neer.

Wandelknooppunten: G64 – Brug over, rechtsaf via de IJsselkade naar H15 – H16 – H17 – H19 – H24 – H21 – H22 – H23 – H31 – H30 – H34 – Molenbrug over naar G63 – G64

Let op: op de Molenbrug komen is een klein avontuur. Klauter het talud op en stap over de vangrail naar het fietspad. Is je dat een brug te ver? Op de routekaart hebben we een alternatief aangegeven. Je loopt dan een stuk door de naastgelegen woonwijk om via een fietspad de brug op te komen.

Hoe werkt het?

Het beste is om deze wandeling te maken met een geprint routekaartje of een wandelapp met daarin de route. Want je loopt weliswaar via wandelknooppunten, maar deze verwijzen niet naar elkaar. De pijlen op de knooppunten markeren rondwandelingen die de gemeente zelf uitzette. Die zijn ook de moeite waard, maar wij kozen ons eigen pad. Gebruik je de app van Wandelnet? Klik op de stipjes rechtsboven en kies 'Download je eigen route' en voer in: 388579. Gebruik je een andere app? Download en importeer dan het GPX-bestand via quest.nl/wandelen3. Daar vind je ook een routekaartje dat je kunt printen.

1 Ruziebrug

Kampenaren waren in 1448 niet bepaald bruggenbouwers toen zij hun eerste brug over de IJssel bouwden. De tolbrug leverde veel conflict op, doordat andere Hanzesteden langs de IJssel en Rijn nu geen vrije doortocht meer hadden naar de Zuiderzee. Dat was ook precies de bedoeling: de tolheffing zorgde in Kampen voor een goed gevulde stadskas. Maar de brug leek vervloekt: de houten constructie stortte meerdere malen in door kruidend ijs en brandde af.

2

Goed, dit exemplaar is niet opgedoken bij Kampen. Maar de haven lag hier ooit vol met schepen als deze.

Vele versies later werd in 1999 deze moderne Stadsbrug gebouwd, die het treinstation verbindt met de oude stadskern.

2 Kogge van Kampen

Een maritieme revolutie rond 1200: de uitvinding van het koggeschip. Dit bakbeest kon door zijn grote ruim veel meer vracht vervoeren dan voorgaande schepen. De Hanze maakte veel gebruik van deze schepen, en Kampen lag er vol mee. Een exemplaar uit 1336 dat bij de drooglegging van de Flevopolder ter hoogte van Nijkerk tevoorschijn kwam, werd gereconstrueerd en ligt nu als attractie in de Kamper Buitenhaven.

3 Kampen ommuurd

Als je begin veertiende eeuw stenenbakker was in de omgeving van Kampen, dan had je reden voor een vreugdedansje. Want de stad wilde een lekker dikke stadsmuur en plaatste in 1324 een order van maar

De Broederpoort, een van de drie stadspoorten die nog overeind staan.

liefst 12.000 bakstenen. In de jaren erna kwamen daar nog flinke hoeveelheden bij. De muur werd uiteindelijk zes meter hoog en omvatte dertien muurtorens en vijf grote toegangspoorten, waarvan er nog drie overeind staan. De muur werd in de negentiende eeuw ontmanteld. De bakstenen kregen een nieuw leven: ze werden gebruikt bij het indammen van de IJssel.

5

Het is goed naar boven kijken in de Bovenkerk: er is maar een kerk in ons land met een hoger koor.

4 Koe beklimt toren

Het zal geen verrassing zijn dat de 65 meter hoge Nieuwe Toren ook wel 'de scheven toren van Kampen' wordt genoemd. De toren speelt de hoofdrol in een Kamper Ui, een humoristische verhaalvorm die typisch is voor Kampen. In het verhaal groeit er gras op de toren en wordt een koe aan zijn nek omhooggehesen om dat weg te grazen. Halverwege roepen de toeschouwers blij: 'Kijk eens hoeveel trek ze heeft, haar tong hangt al uit de bek!' Nog elk jaar wordt een namaakkoe omhooggehesen als startsein van de Kamper Ui(t)dagen.

5 Klok klinkt oud

De twaalfde-eeuwse Sint Nicolaaskerk, of Bovenkerk, is het oudste bouwwerk van de stad. Het is ook een van de hoogste kerken van Nederland: alleen de Sint-Janskathedraal in Den Bosch heeft een hoger koor. Bijzonder zijn de kerkklokken in de toren. Van de oorspronkelijke klokken uit 1481, zijn er nog altijd twee te horen. Vanaf 2009 worden er nieuwe klokken bij gehangen, die precies volgens middeleeuwse methoden zijn gegoten. Als ze luiden, hoor je dus precies hetzelfde getingeltangel als in de late Middeleeuwen.

6 Van kamp tot Kampen

Kampen was rond de dertiende eeuw dankzij de Hanzehandel een flinke havenstad. Maar wanneer werd Kampen zo groot? Daarover is nog veel onduidelijk. Door archeologische vondsten is duidelijk dat Deventer rond 800 al een belangrijke handelsplaats was en de IJssel dus toen al druk bevaren werd. En we weten dat Kampen in 1251 een belangrijk handelsverdrag sloot met Abel, de koning van de Denen en Slaven. Dus toen moet Kampen een belangrijke stad geweest zijn. Maar op welk moment Kampen precies begon met groeien en wat daar de aanleiding voor was, is nog onbekend. ■

questhistorie@quest.nl

De Nieuwe Toren staat al ruim drieënhalve eeuw op deze plek.